

Lekcja VI

I.3.5)

I.3.6)

CZĘŚCI ZDANIA

```
graph TD; A[CZĘŚCI ZDANIA] --- B[PODMIOT]; A --- C[ORZECZENIE]; A --- D[PRZYDAWKA]; A --- E[OKOLICZNIK]; A --- F[DOPEŁNIENIE];
```

PODMIOT

ORZECZENIE

PRZYDAWKA

OKOLICZNIK

DOPEŁNIENIE

Część zdania	Definicja i najważniejsze wartości	Pytania, na które odpowiada	Przykład
ORZECZENIE	Oznacza czynność , stan lub właściwość tego, na co wskazuje podmiot (tzn. orzeka o podmiocie), dostosowuje się do podmiotu pod względem gramatycznym.	Co robi? W jakim jest stanie? Jaką ma właściwość? Co ma zrobić? Co może zrobić?	Struś uprał skarpetki. Dom jest wysoki. Jutro nie będziemy jedli cały dzień. Sprzątnij po sobie. Chętnie zjedlibyśmy budyń.

Część zdania	Definicja i najważniejsze wartości	Pytania, na które odpowiada	Przykład
PODMIOT	Część zdania, o której orzeka się w zdaniu: oznacza osoby, zwierzęta, przedmioty, pojęcia abstrakcyjne.	Kto? Co?	Kot śpi na szafie. Oni lubią jeść. Miłość nie istnieje.

Część zdania	Definicja i najważniejsze wartości	Pytania, na które odpowiada	Przykład
PRZYDAWKA	Określa każdą część zdania wyrażoną rzeczownikiem (lub wyrazem występującym w funkcji rzeczownika), oznacza jego cechę lub właściwość.	Jaki? Jaka? Jakie? Który? Która? Które? Czyj? Czyja? Czyje? Ile? Czego? Z czego?	Wierus wyczyścił swoje nowe buty. Pedantyczny Wierus wyczyścił swoje nowe buty.

Część zdania	Definicja i najważniejsze wartości	Pytania, na które odpowiada	Przykład
OKOLICZNIK	Uzupełnia treść czasownika, informując o jego jakości, ale nie jest konieczny (nie jest wymagany przez czasownik).	Jak? Gdzie? Kiedy?	Wczoraj zbiłeś wazon i nawet nie przeprosiłeś. Widzę, że szybko nadrabiasz zaległości.

Część zdania	Definicja i najważniejsze wartości	Pytania, na które odpowiada	Przykład
DOPEŁNIENIE	Określa czasownik, informując o przedmiotach i osobach objętych daną czynnością w sposób konieczny	Pytania przypadków zależnych (oprócz mianownika)	Basia zrywa kwiaty. Zenek zarządza firmą transportową. Spotkaj się ze mną.

Jak rozpoznać części zdania?

1. Po znaczeniu wyrazu [np. orzeczenie nazywa czynność, podmiot nazywa osobę lub przedmiot];
2. Po części mowy [np. orzeczenie to przeważnie czasownik];
3. Po pytaniu, na które odpowiadają [np. podmiot odpowiada wyłącznie na pytanie *kto? co?*];
4. Po związku w zdaniu [np. przydawka łączy się zawsze z rzeczownikiem, będąc jego określeniem].

Przykładowe zdanie z wszystkimi częściami.

Czerwony Kapturek ochoczo przyniósł swojej babci koszyk.

Rodzaje orzeczeń

RODZAJE		CZĘŚĆ MOWY	PRZYKŁAD
PROSTE	CZASOWNIKOWE	Czasownik w formie osobowej [lub wraz z się i partykułą nie] w dowolnym czasie lub trybie.	Chętnie zjedlibyśmy budyń.
	WYKRZYKNIKOWE	Wykrzykniki [w tym wyrazy dźwiękonaśladowcze i wyrażenia przyimkowe] w funkcji orzeczenia.	Dziecko nagle w płacz! Para buch , koła w ruch! Ptaszek frrr...
ZŁOŻONE	IMIENNE	Łącznik + orzecznik. W funkcji łącznika występuje osobowa forma czasownika być stać się, okazać się lub zaimek to, a orzecznika – przymiotnik, zaimek, imiestów liczebnik, przysłówki, wyrażenie przyimkowe	Ten sweter jest ciepły. Ten sweter jest taki. To zostanie wyrzucone. Pływanie jest zdrowe. Dziewczyna była jak malina. On wygrał, a tyś drugi.
	OPIKOWE	Dwuczłonowe [pierwszy człon jest czasownikiem, drugi pozornie jego dopełnieniem]	W uroczystej akademii weźmie udział wójt. Tłum łatwo ulega panice.
	INNE [NP. MODALNE]	Czasownik (np. modalny) + bezokolicznik	Masz to natychmiast zrobić . Kazałem mu tu przyjść . Nie można nie chcieć się myć.

Rodzaje dopełnień

DOPEŁNIENIE	ORZECZENIE	POSTAĆ RZECZOWNIKA	PRZYKŁAD
BLIŹSZE (po zamianie strony biernej na czynną lub czynnej na bierna przejmuje funkcję podmiotu)	W STRONIE CZYNNEJ	w bierniku, w dopełniaczu po niektórych czasownikach, w narzędniku (rzadko)	Babcia podarowała wnusi zegarek (B) . Nie widzę słonia (D) . Rząd rządzi państwem (N) .
	W STRONIE BIERNEJ	Przez + rzeczownik w bierniku (po większości czasowników przechodnich)	Kwiaty są zrywane przez Kasię . Zegarek został podarowany wnusi przez babcię .
DALSZE (gdy zamiana strony jest niemożliwa lub gdy po takiej zamianie nie pełni funkcji podmiotu)	W STRONIE CZYNNEJ	W celowniku, w narzędniku i miejscowniku	Wujowi oddałem już pieniądze (C) . Żołnierze walczyli z wrogiem (N) . Dzieci opowiedziały o spotkaniu (Ms) .
	W STRONIE BIERNEJ	W celowniku i w bierniku	Zeszyt jest kładziony na biurko przez ucznia (B) .

Rodzaje podmiotów

PODMIOT	CHARAKTERYSTYKA	PRZYKŁAD
Gramatyczny	Rzeczownik [także wyraz w funkcji rzeczownika] lub grupa rzeczowników w mianowniku	Kot śpi na szafie. Ala i Ola chodzą do szkoły. Kobieta z dzieckiem wsiadła do autobusu.
Logiczny	Wyrażony dopełniaczem, występuje w zdaniach zaprzeczonych i w zdaniach, w których mowa o braku, ograniczeniu lub zmianie ilości czegoś	Nie było z tym większego problemu. W zbiorniku ubywało gazu.
Zerowy	W wypowiedzeniach bezpodmiotowych.	Zagrzmiało. Strach było na niego patrzeć.
Domyślny	Rozpoznawalny na podstawie kontekstu.	Szukała cię policja. Była tu w południe. Było to w południe.

Rodzaje przydawek

PRZYDAWKA	POSTAĆ	PRZYKŁAD
Przymiotna	Przymiotnik lub rzeczownik w związku zgody z określonym rzeczownikiem	<u>Czerwony</u> długopis leży na stole. Obserwowaliśmy <u>jedzące</u> ptaki. Naukowcy odkryli <u>niezwykłą</u> galaktykę.
Rzeczowna		Chętnie opowiadał o <u>motylach bielinkach</u> . Za <u>wagonami cysternami</u> dołączono inne.
Dopełniaczowa	Rzeczownik, zaimek lub wyrażenie przymikowe w związku rzędu (w odpowiednim przypadku) z określonym rzeczownikiem	Grupa <u>kibiców</u> wracała z meczu.
Celownikowa		Przerywanie <u>rozmówcy</u> nie jest grzeczne.
Narzędnikowa		Stukanie <u>młotkiem</u> było słychać wszędzie.
Przymińska		Nasz inżynier to <u>facet z głową</u> .
Przystówkowa	Przystówek lub bezokolicznik w związku przynależności	<u>Mówienie głośno</u> szkodzi mi na gardło.
Bezokolicznikowa		Nie mam <u>chęci wystłuchiwać</u> cię ponownie.

Rodzaje okoliczników

Okolicznik	Pytania	Typowa część mowy	Przykład
Czasu	Kiedy? Jak długo? Do kiedy? Odkąd?	Przysłówek lub inna część mowy użyta przysłówkowo	Spotkajmy się jutro. Pojechałam wieczorem. Tamtego poranka zobaczył bociany po raz pierwszy.
Miejsca	Gdzie? Którędy? Dokąd? Skąd?	Przysłówek, wyrażenie przyimkowe	Mieszkam obok. Wracał przez cmentarz. Jutro wyjeżdżamy nad morze.
Przyczyny	Dlaczego? Z jakiego powodu?	wyrażenie przyimkowe	Z powodu awarii winda jest nieczynna. Został na kolacji, tym samym wrócił do domu późno.
Celu	W jakim celu?	wyrażenie przyimkowe	Wyszła po zakupy. Przyszedłem sprawdzić licznik.
Sposobu	Jak? W jaki sposób?	Przysłówek, wyrażenie przyimkowe lub porównawcze	Biegł lekko i szybko. Zjadł z apetytem. Był głodny jak wilk.
Przyzwolenia	Mimo czego? Wbrew czemu?	wyrażenie przyimkowe	Mimo silnego wiatru poszedł na spacer. Na przekór ojcu poszła na dyskotekę.
Warunku	W jakim wypadku?	wyrażenie przyimkowe	Na wypadek deszczu weź płaszcz. W razie niepogody zostaniemy u cioci.
Stopnia	W jakim stopniu? Jak bardzo?	Przysłówek, liczebnik, wyrażenie przyimkowe	Szliśmy pięć godzin. Głowa bolała mnie mocno.